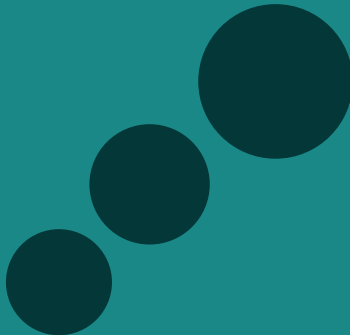

Att se och samtala om bok och film

EN VÄGLEDNING FÖR FILMCIRKLAR

Hej!

Du kanske gillar att se på film med dina vänner? Ni kanske har en bokcirkel och vill både läsa boken och se bokens filmatisering tillsammans? Då är den här vägledningen rätt för dig!

Ett sätt att uppleva mer är att prata om det vi ser och för att göra det lättare att börja prata om film har den här broschyren kommit till. Här får du möjlighet att lära dig mer om filmatiseringars unika förutsättningar och berättartekniker. Varje avsnitt erbjuder både information och förslag på frågor som ni kan diskutera gemensamt utifrån era film- och läsupplevelser. Det är helt okej att hoppa fram och tillbaka och välja olika avsnitt utifrån titel och intresse!

Det finns många olika sätt att ta del av film, exempelvis genom att gå på bio, se på dvd hemma eller streama film på dator eller via olika smarta lösningar. Tekniken utvecklas hela tiden, och från 2019 kan du inte bara låna DVD:er på ditt folkbibliotek, utan också streama film. På HelGe bibliotekens gemensamma webbplats **helGebiblioteken.se** kan du undersöka möjligheterna att gratis streama film för barn och vuxna från Cineasterna.com. Prata med någon på ditt bibliotek, så kan du få veta mer om bibliotekens filmverksamhet, streaming, utlåning och programverksamhet.

Ha så kul!

Innehåll

Boken – filmen – berättelsen	4
Dramaturgi	5
Konflikten	6
Huvudkonflikten	7
Tiden	8
Huvudpersonen/huvudkaraktären	9
Bipersoner/biroller	10
Miljön	11
Dialogen	12
Stämningen	14
Symboler	16
Metaforer	17
Läs – titta – samtala	18

Boken som film

Det här är en vägledning som kan användas som underlag för vidare diskussion när man ser en film och läser en bok som berättar samma historia. Oftast är filmen baserad på boken, men det finns exempel på att en bok skrivits utifrån en film. Ur både film- och litteratursynpunkt kan det vara intressant att ta del av en berättelse såväl i bok- som i filmform. Om vi diskuterar och försöker "komma bakom" det språk som bok respektive film använder sig av för att berätta historien får vi stor kunskap om hur budskap kommuniceras och en fördjupad förståelse för hur en och samma berättelse kan gestaltas på olika sätt och ur olika vinklar. En allmän vägledning om att analysera film och filmspråkets uppbyggnad finns också tillgänglig – *Att se och samtala om film*.

Boken – filmen – berättelsen

Vi tolkar de två informationssystemen skriven text respektive rörlig bild på olika sätt, eftersom de arbetar med olika medel för att tala till läsaren/tittaren. När vi läser en bok upplever vi ofta undermedvetet att historien redan har hänt – när vi ser film utspelar sig historien mer här och nu, direkt framför våra ögon.

Eftersom litteratur och film fungerar så olika går det inte att översätta en bok till filmmediet. När berättelsen skrivs om i manusform måste ändringar göras så att den passar filmmediet. Arbetet med ett filmmanus brukar ibland beskrivas genom meningen "show, don't tell"; manuset ska fungera som ett underlag till en film, med beskrivningar av scener och bilder som ska förmedla något till de som ska göra filmen,

medan en bok har som mål att beskriva för läsaren vad den ska se. Manusförfattaren visar vad det är vi ser, medan bokförfattaren beskriver det på ett mer ingående sätt.

Tankar och känslor hos en karaktär kan inte beskrivas utan måste visas genom handling. Miljöer och personbeskrivningar måste uttryckas visuellt – till exempel genom ljus, ljud, scenografi, skådespeleri och bildkomposition (för närmare genomgång av filmens språk se vägledningen *Att se och samtala om film*). Manusförfattaren har inte heller lika lång tid på sig att berätta sin historia som en skönlitterär författare. En film är oftast max två timmar lång, och därför är det vanligt att mycket från boken måste strykas när den blir film.

Diskutera – jämför bok med film

- Vad skiljer sig åt mellan bok och film? Hur och varför?
- Finns det något i boken som inte finns med i filmen och tvärtom?
- Vilken scen var starkast i boken? Vilken scen var starkast i filmen?

Dramaturgi

En historia måste berättas på ett sätt som fångar läsarens/tittarens intresse. Alla författare till både böcker och filmmanus tänker noga igenom hur de vill berätta sin historia. De bestämmer vilken stämning den ska ha, hur den ska börja, vad som ska hända sen och hur den ska sluta. Det kallas för att arbeta med historiens dramaturgi.

Konflikten

Varje historia har en huvudkonflikt – en motsättning eller ett ”problem” som måste lösas. Huvudkonflikten följer med genom hela berättelsen och löses i slutet. Precis som i verkliga livet så finns det oftast inte bara en konflikt, utan även delkonflikter. Dessa dyker upp här och där i historien och behöver inte alltid vänta ända till slutet innan de löses. Delkonflikter gör att historien blir intressantare och mer trovärdig. De bidrar till att göra berättelsen mer komplex och låter oss lära känna karaktärerna/personerna bättre.

För att läsare/publik ska bli intresserade av huvudkonflikten och vilja veta hur det går lägger författaren och manusförfattaren ned mycket arbete på hur den presenteras. Det gäller att skapa nyfikenhet hos läsare/publik. Början ska presentera huvudpersoner/-karaktärer och visa vilken ton historien har. Ofta börjar boken och filmen helt olika. En bok berättar om tankar och känslor med ord, och författaren kan snabbt få spänningen att stiga. När samma sak berättas i en film måste tankar och känslor gestaltas visuellt i en eller flera scener. Ibland måste filmaren välja att visa en helt annan scen än den i boken för att lättare kunna presentera allt på ett filmiskt sätt.

Diskutera

Hur började boken? Hur började filmen? Vilka förväntningar fick ni genom bokens respektive filmens början? Läste ni boken först eller såg filmen först? Hur tror ni att den början ni först tog del av påverkade er uppfattning om hur berättelsen började i det andra mediet?

Varför tror ni att eventuella skillnader finns? Finns det något i bokens början som visas på ett annat sätt i filmen – till exempel en stämning som målas upp med hjälp av musik, ljud, scenografi eller bildutsnitt? Hur gestaltas stämningar i boken?

Huvudkonflikten – upptrappning av spänningen

För att läsarna/publiken ska behålla intresset kan inte konflikten lösas genast. Spänningen måste trappas upp så att den gradvis blir starkare. När spänningen till sist är så stor att läsare/publik måste få veta hur det går ger författaren eller manusförfattaren den sista pusselbiten. Huvudkonflikten löses och läsare/publik kan andas ut. Detta är det vanligaste sättet att bygga upp en historia på och en sådan historia kallas ofta "vem vinner-historia". Men det finns andra dramaturgiska mönster också. "Resan" är ett annat sätt att berätta en historia på. "Resan" har inte samma tydliga början och slut, och den har inte alltid en huvudkonflikt som ska lösas. Här ligger spänningen ibland på ett annat plan. Den kan vara lyrisk, eller kan det vara en berättarröst som förmedlar något till publiken och ger mer av en inre upplevelse.

Diskutera

Vilken är huvudkonflikten i boken respektive filmen?
Hur förstår vi det som läsare/publik? I vilka scener trappas spänningen upp och förtätas och vilka filmiska medel används då (ljus, ljud, skådespeleri, kameraarbete)?
Hur använder författaren språket och stilen för att öka spänningen?

Går det som vi har väntat oss eller blir vi överraskade?

Har bok och film samma slut? Om inte – vad skiljer? Varför har regissören valt att sluta på det sättet? Hur påverkas ni av det ena respektive det andra slutet – vilka känslor och tankar får ni?

Tiden – när utspelar sig berättelsen?

I en bok kan författaren låta bli att berätta exakt när eller var något händer. I filmen blir plats och tidsepok konkret då det hela tiden visas i bild. Eftersom bilar, hus, kläder och frisyrier inte behöver beskrivas i en bok, men blir synliga i en film, får vi som publik alltid ett intryck av vilken tidsepok det rör sig om. På samma sätt kan ljuset, naturens skiftningar och människors åldrande visas direkt i bild på film och vi förstår hur lång tid som har förflutit.

I en bok kan tiden också beskrivas exakt, men då med ord, och om författaren inte vill behöver tiden inte anges. En saga kan till exempel berättas på samma sätt oavsett om den hände för 50 eller 1000 år sedan. Men namn, språk och handling berättar oftast en del ändå.

Diskutera

När utspelar sig handlingen i boken? Hur vet vi det? Hur berättar filmen när historien utspelar sig?

Är berättelsen linjär så att den berättas rakt från början till slut?

Hur ser vi i boken att tiden går? Försök hitta exempel i boken på hur man förstår att tiden går utan att det står klart uttryckt i texten att en tid har passerat. Hur gestaltas sådana "tidshopp" i filmen?

Huvudpersonen/huvudkaraktären

Både i bok och film finns det någon som berättar historien. Oftast är berättarrösten starkare i boken, oavsett om den är skriven i jag-form eller i tredje person. Författarens egen röst "hörs" i språkets ton och rytm. I en film är det inte alltid lika tydligt, men om man tittar noggrant på filmen så kan man upptäcka att den oftast berättar utifrån en karaktärs perspektiv.

Den som för historien vidare och är mest central för berättelsen kallas i en bok för huvudperson och i en film för huvudkaraktär. Som läsare/publik kan vi identifiera oss med huvudpersonen/-karaktären – vi får inblick i och tillgång till den personens upplevelser och känslor. Huvudpersonen/-karaktären finns oftast med redan från första scenen i boken och filmen. Medan historien utvecklas blir lär vi känna personen/karaktären bättre och förstår varför denne känner och handlar som den gör. I boken kan författaren med ord beskriva hur huvudpersonen fungerar, tänker och känner. Manusförfattaren och regissören måste istället visa i filmscener hur karaktären handlar.

Diskutera

Finns det en eller flera huvudkaraktärer i filmen? En eller flera huvudpersoner i boken? Vem/vilka är de?

Hur presenteras huvudpersonen i boken? Hur möter vi huvudkaraktären i filmen? Vad säger presentationen (miljön där de befinner sig, deras utseende, deras handlingar) om dem och om historien som ska berättas?

Vilka skillnader finns mellan huvudpersonen i boken och huvudkaraktären i filmen?

Bipersoner/biroller

I många böcker och filmer finns det flera personer med i handlingen. I en bok kallas de för bipersoner, i en film kallas de biroller.

En del personer dyker bara upp som hastigast, medan andra är viktigare. Förutom huvudpersonen/-karaktären finns ofta vad man i film kallar för en drivande karaktär – den som får huvudkaraktären att handla.

Den drivande karaktären kan vara det största hindret för att huvudkaraktären ska "nå sitt mål". Den drivande karaktären driver tillsammans med huvudkaraktären konflikten ända till filmens slut. Filmens regissör måste bestämma precis hur personerna ska se ut, hur gamla de är och hur de ska bete sig. Eftersom de visas i bild och ljud så ser alla i publiken samma personer på filmduken och hör samma röster. I en bok däremot skapar varje läsare sin egen inre bild av personerna.

Diskutera

Hur skiljer sig personerna i boken från personerna i filmen?
Hur är de lika?

Vem är den drivande karaktären? Hur förstår vi det? Varför har regissören valt att karaktärerna i filmen ska se ut som de gör?

Finns det personer i boken som saknas helt i filmen, eller tvärtom? Varför tror ni i så fall att filmskaparna har valt att ta bort/lägga till en karaktär?

Miljön

Både i böcker och filmer är miljön viktig. Den talar om för läsaren/publiken hur det ser ut, vilken stämning det är och när och var historien utspelar sig. Om miljöbeskrivningen är slarvigt gjord kan hela historien kännas hafsigt och det blir svårt att tro på den. Om en berättelse utspelar sig på 1950-talet kan det inte helt plötsligt komma en modern bil farande. Inte heller kan en mobiltelefon användas. Då förstår läsarna/publiken att det är något som inte stämmer. I boken behöver miljön inte vara exakt beskriven – det räcker om författaren väljer ut några viktiga delar. Miljöer upplevs med alla sinnen, och därför beskriver författare ibland lukter, ljud och hur saker känns. I en film visas miljön exakt som den ser ut och publiken hör hur alla ljud låter. Däremot kan filmer inte beskriva lukter och därför måste regissören skapa bilder och ljud av miljön som får publiken att locka fram lukter ur fantasin.

Diskutera

Vad skiljer bokens och filmens miljöer åt? Hur är de lika?

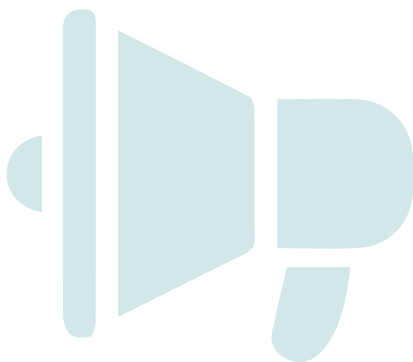
Vad tillför miljöbeskrivningen berättelsen, i boken respektive i filmen? På vilket sätt skapar den stämningar och förutsättningar för berättelsen?

Vad händer om huvudpersonen/karaktären placeras i en helt annan miljö (till exempel i ett fattigare område eller i ett annat land)? Hur skulle historien bli då?

Dialogen

För att personerna i en historia ska kännas levande tänker författaren noga igenom hur de pratar. Både i böcker och filmer talar karaktärerna, men det är stor skillnad på hur en litterär författare och en manusförfattare arbetar med dialogen. I en film hör publiken hur det låter när personerna pratar. Personerna i en film kan exempelvis också prata hela tiden, eftersom nästan allt som ska berättas med språk berättas genom replikerna. En bok däremot kan inte enbart bestå av dialog. Vardagligt småprat blir för tråkigt att läsa i längden och tillför inte historien något. Oftast består en bok av maximalt en tredjedel dialog. Däremellan gestaltas berättelsen genom beskrivningar av vad personerna gör och hur de ser ut eller vad som händer runt omkring dem när de pratar.

Men dialogen har en mening i både bok och film. Både författare och manusförfattare använder sig av dialogen för att föra handlingen vidare och för att visa hur personerna är och vad de vill. Dialogen används också för att informera läsaren/publiken om något. I en film kan manusförfattaren även använda sig av tystnaden. Någon kan göra en gest eller utföra en handling som säger mer än om personen hade pratat. Tvärtom kan också personen tala mycket i vissa partier, utan att egentligen säga någonting – det blir som att prata på för att dölja något, eller som att det är svårt att få fram det man egentligen vill säga.

Diskutera

Hur lät personernas röster i era huvuden när ni läste boken?

Skulle huvudkaraktären uppfattas annorlunda om denne pratade med en helt annan dialekt?

Hur förstår man huvudkaraktärens tankar i filmen? Hur berättar boken om karaktärens tankar? Hitta några exempel där deras tankar beskrivs eller gestaltas.

Hur kan något beskrivas utan att något sägs? Kan ni hitta scener i filmen där ingen säger något, men man ändå förstår precis vad som har hänt?

Stämningen

Stämningen är viktig för att en historia ska kännas intressant och levande. Genom stämningen kan författaren få fram en stor del av budskapet som denne vill förmedla.

I en bok skapas stämning med miljöbeskrivningar som visar både hur det ser ut där historien utspelar sig, hur det luktar och vilka ljud som finns. Stämningen säger även något om de känslor som karaktärerna har. Själva språket i sig kan också ge uttryck för olika stämningar. För att skapa en känsla av snabbhet och spänning hos läsaren kan författaren skriva korta meningar och rappa replikskiften. Långa, eftertänksamma meningar skapar mer poetiska stämningar och ger läsaren utrymme att associera.

Stämningen i en historia måste stämma överens med historiens konflikt. I filmen kan stämningsskapande miljöer visas. Vackra naturbilder kan locka fram en poetisk, drömsk känsla hos publiken, en mörk vindskammare kan inge känslan av smygande skräck, ett blåvitt snölandskap kan få publiken att uppleva känslan av kyla.

Stämningen kan också förhöjas eller dämpas genom rytmen i bildklipp och byte av bildvinklar och utsnitt. Långa klipp ger ett mer stämningfullt intryck, eftersom publiken då ges tid att smälta informationen i bilden. Bildutsnittet säger mycket. Närbilder används för att förstärka känslor och tankar hos en karaktär, eftersom ansiktet och ögonen ofta speglar hur karaktären upplever något. Halvbilder används för att berätta om vilken relation karaktärerna har till varandra. Översiktsbilder eller totalbilder (bilder på långt håll) kan inte

bara användas till att visa hela miljöer, utan påverkar också upplevelsen av stämningen. En totalbild som får ligga kvar länge utan att klippas ger en känsla av stillhet och väntan. I film används naturligtvis också musik och ljud för att förstärka den stämning som visas i bild.

Diskutera

Vilken känsla förmedlar boken? Vilken känsla hade ni när filmen var slut?

Välj en scen i boken som har en stark stämning och jämför den med samma scen i filmen. Är stämningarna lika? Om inte, hur skiljer de sig åt? Hur har man gjort för att skapa stämningen i filmen? Hur har bokens författare gjort?

Hur beskrivs känslor i boken? Välj en scen där huvudpersonen är arg/ledsen/rädd och diskutera hur den är skriven. Hur gestaltas känslor i filmen? Välj en scen där en eller flera känslor visas tydligt och diskutera bildkomposition. Titta också på karaktärens gester, kroppsspråk och ansiktsuttryck och lyssna på ljud och musik.

Symboler

En historia berättas inte alltid rakt upp och ned. De flesta författare använder sig ibland av symboler för att levandegöra det denne vill säga. Symbolerna får läsaren/publiken att tänka till och använda sin egen fantasi och erfarenhet. På så vis blir läsaren/publiken medskapare till historien, och den når fram med ett personligt tilltal till varje individ.

Symboler kan vara väldigt olika; de kan handla om färger, naturfenomen eller fysiska ting. Naturfenomen som vatten används ofta för att symbolisera olika stämningar i historien och i karaktärernas inre. Färger kan symbolisera attityder, värderingar och personlighet. Röda toner ger ofta ett intryck av energi, medan grå och mörka färgskalor ofta symboliserar tristess eller sorg. En öde gata eller park ger intryck av en karaktärs känsla av ensamhet eller tomhet. Genom att använda symbolik kan läsaren/publiken ta till sig personerna i boken eller filmen på ett djupare plan.

Diskutera

Vilka symboler finns i boken respektive filmen? Hur kan symbolernas betydelse uppfattas? Är de tydliga eller är det svårt att förstå att de är just symboler? Använder sig bok och film av samma symboler?

Metaforer

Metaforer (bilder eller liknelser) är ett sätt för en författare att berätta om något på ett djupare plan, utan att skriva det rakt ut. Även i dagligt tal använder vi oss av metaforer. Uttrycket "det regnar småspik" är en metafor som genom en språklig bild fördjupar vår förståelse för hur regnet smattrar vasst mot marken. Regn är en vanlig metafor i filmer och står ofta för sorg eller tristess.

Metaforer används för att förstärka något man vill säga genom att byta ut ord mot en bild. På det sättet blir texten i en bok eller scenen i en film inte lika tydlig – istället får publiken använda sin fantasi och associationsförmåga. En övertydlig text eller film upplevs som tråkig och "klumpig" i sin gestaltning.

Diskutera

Vilka metaforer finns i boken och vad står de för? Hur har filmens regissör översatt dem till filmspråk?

Läs – titta – samtala

Att tillsammans ta del av en historia och föra ett samtal av sina upplevelser och reflektioner kring denna historia är att skapa ett mervärde kring det vi läst och sett. Genom att diskutera och ta del av andras perspektiv och intryck av en berättelse och hur den berättas berikar oss intellektuellt, kulturellt, socialt och emotionellt.

Oavsett om boken var bättre än filmen, filmen var mer spännande än boken eller båda historierna var fantastiska eller fruktansvärda så är det aldrig föspilld tid att mötas för att gemensamt läsa, titta och samtala.

Om projektet

Biblioteken i Gävleborgs län samarbetar med Kultur Gävleborg för att fler ska kunna uppleva mer film. Under en treårsperiod från 2018-2020 förmedlar Kulturrådet medel till kommunerna för att öka bredd och tillgänglighet till biblioteken. Ett av projekten som fått stöd inom Stärkta bibliotek är det gemensamma filmprojektet i Gävleborgs län. Den här vägledningen är framtagen inom ramen för projektet.

Vägledningen är skriven av Maria Katerine Larsson, barnkulturvetare och filmpedagog.

Bildindex

Bilderna i denna handledning har vi, om inget annat anges i parentes efter filmtitel, fått för användning i marknadsföringssyfte av Cineasterna/Förlag Ett.

Titelsida: The Girl With All The Gifts (NonStop Entertainment), Brokeback Mountain (Kimberley French), The Dressmaker (NonStop Entertainment), På Chesil Beach (NonStop Entertainment), Carol (NonStop Entertainment), Bright Star (Apparition/TriArt)

Sida 8: Colette (Robert Viglatsky/Bleeckerstreet)

Sida 11: The Handmaiden (NonStop Entertainment)

Sida 13: Brokeback Mountain (Kimberley French)

Sida 14: Carol (Collider/The Weinstein Company)

Sida 15: Chesil Beach (NonStop Entertainment)

Sida 17: The Dressmaker (NonStop Entertainment)

